

دیوان قائمیات

سروده

حسن حسود کاتب

(قرن نهم هجری)

بانتخاب

محمد رضا شفیع کدکنی

تصحیح و مقدمه انگلیسی

سید جلال حسینی بدخشانی

- سرشناسه : کاتب، حسن محمود، قرن ۷ ق.
- عنوان قراردادی : دیوان، شرح
- عنوان و نام پدیدآور : دیوان قائمیات / تألیف حسن محمود کاتب؛ مقدمه و شرح واژگان محمدرضا شفیعی کدکنی؛ تصحیح سید جلال حسینی بدخشانی.
- مشخصات نشر : تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، لندن: مؤسسه مطالعات اسماعیلی، ۱۳۹۰.
- مشخصات ظاهری : صد و بیست و هشت، ۴۸۴، ۲۰ ص.
- فروست : میراث مکتوب: ۲۳۱، زبان و ادبیات فارسی: ۵۴
- شابک : ۱۶۰۰۰ ریال: 3-028-203-600-978
- موضوع : شعر فارسی - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد
- موضوع : شعر عرفانی - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد
- شناسه افزوده : شفیعی کدکنی، محمدرضا، ۱۳۱۸ -
- شناسه افزوده : بدخشانی، جلال، مصحح
- رده‌بندی کنگره : PIR ۵۲۸۵ / د ۹ ۱۳۹۰
- رده‌بندی دیویی : ۸ فا ۱ / ۳۱
- شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۰۹۳۶۰

The Institute of Ismaili Studies

دیوان قائمیات

سروده: حسن محمود کاتب (قرن هفتم هجری)

با مقدمه: محمدرضا شفیعی کدکنی

پیشگفتار: انگلیسی: فرهاد دفتری

تصحیح و مقدمه انگلیسی: سید جلال حسینی بدخشانی

ناشر: میراث مکتوب

با همکاری

مؤسسه مطالعات اسماعیلی (لندن)

مدیر تولید: محمد باهر

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

صفحه‌آرا: رضا سلگی

چاپ اول: ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

بها: ۲۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۳-۰۲۸-۳

چاپ: نقره آبی - صحافی: سیدین

همه حقوق متعلق به ناشر و محفوظ است
نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش.پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

E-mail: tolid@MirasMaktoob.ir

<http://www.MirasMaktoob.ir>

دریایی از فرهنگ پرمایه اسلام و ایران در خنثی‌های خطی موج می‌زند. این نسخه با تحقیقت، کارنامه دانشمندان و نوابغ بزرگ و هویت نامده با ایرانیان است. بر عهده فهرسی است که این میراث پرارج را پاس دارد و برای شناخت تاریخ و فرهنگ و ادب و سوابق علمی خود به احیا و بازسازی آن اهتمام ورزد.

بامنه کششهایی که در سالهای اخیر برای شناسایی این ذخایر مکتوب و تحقیق و تبیین در آنها انجام گرفته و صد کتاب و رساله ارزشمند انتشار یافته هنوز کار ناکرده بسیار است و هزاران کتاب و رساله خطی موجود در کتابخانه ملی و خارج کشور شناسانده و منتشر شده است. بسیاری از متون نیز، اگرچه بارها بطبع رسیده، منطبق بر روش علمی نیست و تحقیق و تبیین مجدد نیاز دارد. احیاء و نشر کتاب و رساله‌های خطی و خطی، وظیفه‌ای است بر دوش محققان و مؤسسات فرهنگی. مرکز پژوهشی میراث مکتوب در راستای این هدف در سال ۱۳۷۲ بنیاد نهاده شد تا با حمایت از کوشش‌های محققان و مصححان، و با مشارکت ناشران، مؤسسات علمی، انجمن‌های فرهنگی و علاقه‌مندان به دانش و فرهنگ، سهمی در نشر میراث مکتوب داشته باشد و مجموعه‌ای ارزشمند از متون و منابع تحقیق به جامعه فرهنگی ایران اسلامی تقدیم دارد.

اکبر ایرانی
مدیر عامل مرکز پژوهشی میراث مکتوب

فهرست مطالب

قائمیات و جایگاه آن در شعر و ادب فارسی (محمدرضا شفیعی کدکنی).....	نه
واژگان (محمدرضا شفیعی کدکنی).....	شصت و سه
مقدمه مصحح.....	یکصد و یک
مقدمه مصنف.....	۱
جدول فهرست قصاید جلد [اول] از دیوان قائمیات.....	۷
فهرست مجلد الثانی فی القائمیات.....	۹
فهرست قصائد و قطعات بر ترتیب قوافی آنها.....	۱۱
فهرست قصائد و قطعات بر ترتیب القبایی بیت اول آنها.....	۱۹
متن دیوان قائمیات.....	۲۷- ۴۱۴
نمایه عام.....	۴۱۵

قائمیات و جایگاه آن در شعر و ادب فارسی*

(محمدرضا شفیعی کدکنی)

پژوهش در شعر فارسی مرتبط با دعوت اسماعیلی، دشواری‌های خاص خود را دارد. آغاز و انجام و اوج و حضيض آن، به درستی روشن نیست. از یک سوی ما با شاعرانی روبرو هستیم به مانند ناصر خسرو و نزاری قهستانی و همین سراینده دیوان قائمیات که در عصر خود سرآمدان شعر فارسی به شمار می‌روند و هر کدام در جایگاه تاریخی خود شناخته شده‌اند (اگرچه در مورد سراینده قائمیات باید قائل به استثنا شد و گفت که با همه تشخیص شعرش، جز در محافل اسماعیلی، هیچ‌گونه شناختی نسبت به او در کتب تاریخ ادب و تذکره‌ها دیده نمی‌شود) و از سوی دیگر قوانین تکامل انواع شعر و سبک‌ها و فضاهاى شعرى ایجاب می‌کند که هر شاعر بزرگی از میان انبوهی شاعران ریز و درشت دیگر سر برآورده باشد؛ مثلاً ناصر خسرو، بی‌گمان در عصر خود سرمشق‌هایی از شعر دعوت اسماعیلی داشته که ما امروز حتی نام بسیاری از ایشان را نشنیده‌ایم یا همین صاحب دیوان قائمیات به جمعی از شاعران اشاره می‌کند که اینان باید پیشاهنگان راه و رسم او باشند ولی نام و نشان آنان نیز بر ما روشن نیست.

*. مستند نگارنده، درین مقدمه، پربیتی از دیوان قائمیات بوده است که ممکن است بعداً تغییرات و اصلاحاتی در آن راه یافته باشد. اگر مواردی ازین مقدمه، با متن نهائی چاپ شده انطباق نداشته باشد، عذر نگارنده نزد ارباب تحقیق پذیرفته خواهد بود.

درست است که در مورد نزاری قهستانی، وَجْه اسماعیلی و تبلیغی شعرش به گسترش شعر ناصر خسرو و دیوان قائمیات نیست، اما او هم در فاصله‌ای که با سراینده دیوان قائمیات داشته است حتماً شاعرانی از مذهب و آئین خویش را می‌شناخته و با تجارب شعری ایشان آشنا بوده است.

غرض از طرح این نکته‌ها یادآوری این امر بود که شعر فارسی مرتبط با دعوت اسماعیلی بسی بیشتر از این حجمی بوده است که اکنون در صورت دیوان‌های ناصر خسرو و دیوان قائمیات و دیوان نزاری و چند شاعرِ کمتر و کم‌اهمیت‌تر در اختیار ماست.

از آنجا که جنبش سیاسی و اجتماعی و مذهبی و فلسفی وابسته به دعوت اسماعیلی بسی گسترده و دوران‌ساز بوده است و متفکران اسماعیلی نقش عظیمی در رشد اندیشه ایرانی داشته‌اند، باید بپذیریم که در عرصه خلاقیت شعری نیز اینان سهم بیشتری داشته‌اند که امروز یا از میان رفته است و یا هنوز مانند دیوان قائمیات، از چشم جویندگان در حجاب است. شاید روزی دیوان‌های دیگری هم طراز این دیوان از میان کتابخانه‌ها و پنهان‌گاه‌های شهرها و روستاها به دست آید که نگاه ما را نسبت به جریان شعرِ دعوت اسماعیلی دگرگون کند.

شعر شیعی، ظاهراً با رودکی آغاز شده است؛ هرچند که نمونه‌های شیعی شعر او، امروز باقی نمانده است. این قدر مسلم است که، او در شعری گفته بوده است:

اندر جهان، به کس مگر جز به فاطمی^۱

و این را از طریق شعرِ شاعری که این مصراع را تضمین کرده است امروز در اختیار داریم. از شعرهای شیعی کسانی نمونه‌های بیشتر باقی مانده است که با شرایط تاریخی عصرِ گوینده و مراحل تکامل این‌گونه شعرها، انطباق کامل دارد. همان تأسفی را که فارسی‌زبانان از فقدان شعرهای رودکی دارند، در مورد شعر کسانی نیز دارند. زیرا از شاعر بزرگی مانند کسانی، اندک‌مایه شعری امروز باقی است.

۱. از رودکی شنیدم، استاد شاعران کاندز جهان به کس مگر جز به فاطمی
شعر از معروفی بلخی است بنگرید به لغت‌نامه، ذیل گرویدن.